

خطاب و فراخوانی جنسیتی سوژه‌ها در داستان‌های صادق هدایت

دکتر پارسا یعقوبی جنبه‌سرائی^{*۱}

مرجان کامیاب^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۹/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۶

چکیده

بنا به رخدادهای اجتماعی- فرهنگی ایران پس از مشروطیت، شکل‌های فراخوانی سوژه‌های انسانی و وجوه برساخت هویتی آنان تغییر کرده؛ این امر بر برساخت سوژه‌های داستانی اثر گذاشت. یکی از این موارد شکل متمایز فراخوانی جنسیتی سوژه‌های زن است که در همان داستان‌های آغازین ادبیات معاصر فارسی بویژه در داستان‌های صادق هدایت دیده می‌شود. در این نوشتار با نگاهی برساخت‌گرایانه، خطاب و فراخوانی جنسیتی سوژه‌ها در داستان‌های صادق هدایت طبقه‌بندی و تفسیر شده‌است. برای تبیین سطح کلان بحث، به نظریه آلتوسر و برای تحلیل دلالت‌های متنی به آرای گافمن، براون و لوینسون استناد شده‌است. نتیجه نشان می‌دهد که برساخت موقعیت/ وضعیت هر یک از سوژه‌های داستانی حاصل سه سطح فراخوانی تنانه، کنش‌محور و متعلقات‌محور است که بر زبان راویان یا سوژه‌های داستانی جاری شده و همین خطاب‌ها سبب وجهه مثبت یا منفی سوژه‌ها شده‌است. البته در خطاب و فراخوانی تنانه، اگرچه توصیف بدن‌ها به شکل ابژکتیو و عینی صورت گرفته‌است، به هنگام ارزیابی و قضاوت درباب همان بدن‌ها، معیار وجهه‌بخشی، ذهنی- ذوقی و مبتنی بر معیارهای زیبایی‌شناختی کلاسیک است. برعکس سطح مذکور، بنا به غلبه نگاه رئالیستی بر متن‌ها، در فراخوانی‌های کنش و متعلقات‌محور، مناسبات طبقاتی و شکل‌های سلیقه و مصرف سوژه‌های موضوع فراخوانی، ملاک انواع وجهه‌بخشی است. بر همین اساس اگرچه کلیت برساخت جنسیتی سوژه‌های زن داستان‌های هدایت همسو با فردیت‌گرایی جهان معاصر بر مناسبات شخصی و تاریخی سوژه‌ها استوار است، ملاک‌های وجهه‌بخشی در آن، به صورت مرزی و توأمان بر مبنای انواعی از معیارهای معرفتی- زیبایی‌شناختی کلاسیک و معاصر سامان یافته‌است.

واژگان کلیدی: خطاب و فراخوانی، سوژه و جنسیت، وجهه، صادق هدایت.

* p.yaghoobi@uok.ac.ir

۱. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کردستان
۲. دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کردستان